

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΑΠΟΦΑΣΗ (DECISION)

Προσφυγή αριθ. 33352/15

Mohamad ARFAN και λοιποί

κατά της Ελλάδας

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (πρώτο τμήμα),
συνεδριάζοντας στις 28 Σεπτεμβρίου 2021 σε επιτροπή αποτελούμενη από τους:

Krzysztof Wojtyczek, *πρόεδρο*,

Lorraine Schembri Orland

Ιωάννης Κτιστάκης *δικαστές*,

και Attila Teplán, *τελούντα χρέη αναπληρωτή γραμματέως τμήματος*,

Λαμβάνοντας υπόψη την πιο πάνω προσφυγή που κατατέθηκε στις 29
Ιουνίου 2015,

Λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις οι οποίες υποβλήθηκαν από την
εναγόμενη κυβέρνηση και εκείνες οι οποίες υποβλήθηκαν σε απάντηση από τους
προσφεύγοντες,

Αφού διασκέφθηκε, εκδίδει την ακόλουθη απόφαση:

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

1. Ο κατάλογος των προσφευγόντων αναγράφεται στο συνημμένο παράρτημα.
Οι προσφεύγοντες εκπροσωπούνται ενώπιον του Δικαστηρίου από τον κ. Κ.
Τσιτσελίκη και τον κ. Α. Σπάθη, δικηγόρους Θεσσαλονίκης.

2. Η ελληνική κυβέρνηση (η «Κυβέρνηση») εκπροσωπήθηκε από την
εντεταλμένους του αντιπροσώπου της, κύριο Κ. Γεωργιάδη, πάρεδρο του
Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και κυρία Α. Μαγριππή, δικαστική
πληρεξούσιο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

3. Ζητήθηκε από την αλβανική κυβέρνηση να παρέμβει στην διαδικασία, αλλά αυτή δεν άσκησε το δικαίωμά της (άρθρο 36 της Σύμβασης).

A. Οι συνθήκες της υπόθεσης

1. Τα στοιχεία σχετικά με την κράτηση των προσφευγόντων

4. Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, όπως εξετέθησαν από τους διαδίκους, μπορούν να συνοψισθούν ως ακολούθως.

5. Κατά την ημερομηνία κατάθεσης της προσφυγής, οι προσφεύγοντες ήταν όλοι κρατούμενοι στην φυλακή Γρεβενών.

6. Σύμφωνα με τα στοιχεία τα οποία παρασχέθηκαν από τους διαδίκους, οι προσφεύγοντες κρατούνταν στην φυλακή Γρεβενών στα κελιά και τις ημερομηνίες που αναφέρονται πιο κάτω.

7. Ο προσφεύγων ο οποίος αναγράφεται στο παράρτημα με τον αριθμό 1 κρατήθηκε από τις 13 Αυγούστου 2012 μέχρι τις 7 Οκτωβρίου 2015, ημερομηνία κατά την οποία αυτός αφέθηκε ελεύθερος. Κατά την διάρκεια της κράτησής του, αυτός παρέμεινε μαζί με 3 άλλους κρατούμενους σε έναν κοιτώνα της πτέρυγας Α 1, ο οποίος είχε σύμφωνα με τον προσφεύγοντα επιφάνεια 8 τετραγωνικών μέτρων. Από τις 7 Νοεμβρίου 2014 μέχρι τις 26 Μαΐου 2015, αυτός κρατήθηκε σε κελί σωφρονισμού υπό συνθήκες παρόμοιες με τις προηγούμενες.

8. Ο προσφεύγων ο οποίος αναγράφεται στο παράρτημα με τον αριθμό 2 κρατήθηκε από τις 29 Μαΐου 2013 μέχρι τις 22 Οκτωβρίου 2015, ημερομηνία κατά την οποία αυτός μετήχθη. Από τις 22 Μαΐου 2013 μέχρι τις 29 Μαΐου 2015, αυτός τοποθετήθηκε, κατόπιν αίτησής του, μαζί με 4 ακόμη κρατούμενους σε ένα κελί σωφρονισμού, το οποίο είχε σύμφωνα με τον προσφεύγοντα επιφάνεια 8 τετραγωνικών μέτρων.

9. Ο προσφεύγων ο οποίος αναγράφεται στο παράρτημα με τον αριθμό 3 κρατήθηκε από τις 19 Οκτωβρίου 2009 μέχρι τις 25 Νοεμβρίου 2015, ημερομηνία κατά την οποία αυτός αφέθηκε ελεύθερος. Από τις 19 Οκτωβρίου 2009 μέχρι τις 28 Μαΐου 2015, αυτός τοποθετήθηκε, κατόπιν αίτησής του, μαζί με 4 ακόμη κρατούμενους σε ένα κελί σωφρονισμού, το οποίο είχε σύμφωνα με τον προσφεύγοντα επιφάνεια 8 τετραγωνικών μέτρων. Από τις 28 Μαΐου 2015 μέχρι

την απόλυσή του, αυτός κρατήθηκε μαζί με 2 άλλους κρατούμενους σε ένα κοιτώνα της πτέρυγας Δ 1 το οποίο είχε επιφάνεια 8 τετραγωνικών μέτρων.

10. Ο προσφεύγων ο οποίος αναγράφεται στο παράρτημα με τον αριθμό 4 κρατήθηκε από τις 5 Ιανουαρίου 2015 μέχρι τις 24 Σεπτεμβρίου 2015, ημερομηνία κατά την οποία αυτός μετέχθη σε άλλο σωφρονιστικό κατάστημα. Κατά την διάρκεια της κράτησής του, αυτός παρέμεινε μαζί με 4 άλλους κρατούμενους σε έναν κοιτώνα της πτέρυγας Α 1, ο οποίος είχε επιφάνεια 8 τετραγωνικών μέτρων.

11. Ο προσφεύγων ο οποίος αναγράφεται στο παράρτημα με τον αριθμό 5 κρατείται από τις 11 Ιουλίου 2013 μαζί με 3 άλλους κρατούμενους σε έναν κοιτώνα της πτέρυγας Α 1, ο οποίος είχε επιφάνεια 10 τετραγωνικών μέτρων.

12. Ο προσφεύγων ο οποίος αναγράφεται στο παράρτημα με τον αριθμό 6 κρατείται από τις 12 Αυγούστου 2013 σε έναν κοιτώνα της πτέρυγας Α 1. Κατά τα λεγόμενά του, από τις 7 Νοεμβρίου 2014 μέχρι το τέλος Μαΐου 2015, αυτός τοποθετήθηκε μαζί με 3 ακόμη κρατούμενους σε ένα κελί σωφρονισμού, το οποίο είχε επιφάνεια 8 τετραγωνικών μέτρων.

13. Από την δικογραφία προκύπτει ότι οι προσφεύγοντες προσέφυγαν πολλές φορές ενώπιον του συμβουλίου της φυλακής όσον αφορά διάφορα ζητήματα σχετικά με την εργασία και τις άδειες.

14. Η Κυβέρνηση εκθέτει ότι οι προσφεύγοντες, εκτός αυτού ο οποίος αναγράφεται στο παράρτημα με τον αριθμό 3, δεν κατέθεσαν κάποιο έγγραφο αίτημα ενώπιον του εισαγγελέως σχετικά με τις γενικές συνθήκες της κράτησής τους και ότι αυτοί διατύπωσαν μόνον προφορικά αιτήματα ενώπιον του πιο πάνω συμβουλίου στα οποία ο εισαγγελέας φέρεται να απάντησε προφορικά. Οι προσφεύγοντες δεν αμφισβήτησαν αυτήν την δήλωση της Κυβέρνησης.

2. Οι συνθήκες κράτησης στην φυλακή των Γρεβενών

α) Η εκδοχή των προσφευγόντων

15. Οι προσφεύγοντες περιγράφουν ως ακολούθως τις συνθήκες της κράτησής τους στην φυλακή των Γρεβενών.

16. Όσον αφορά την πλήρωση της φυλακής, οι προσφεύγοντες αναφέρουν ότι το κατάστημα, το οποίο είχε μία δυναμικότητα 597 κρατουμένων, υποδεχόταν 780 κατά την διάρκεια των ετών 2013-2014 και 732 κατά τον χρόνο της επίσκεψης του Συνηγόρου του Πολίτη, τον Ιούλιο του 2013. Αυτοί παρουσιάζουν λεπτομερή στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των κρατουμένων κατά το χρονικό διάστημα από τον Οκτώβριο 2013 μέχρι τον Μάρτιο 2016. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, ο μέγιστος αριθμός κρατουμένων κατά το χρονικό διάστημα από το 2013 μέχρι το 2016 είχε φθάσει τους 800. Σύμφωνα με τους ίδιους αυτούς αριθμούς, κατά την διάρκεια της περιόδου από τον Οκτώβριο 2013 μέχρι τον Μάιο 2014, ο αριθμός αυτός ήταν κατά μέσο όρο 786. Το 2015, ο αριθμός των κρατουμένων φέρεται να άρχισε να μειώνεται προοδευτικά, αλλά φέρεται να υπερέβαινε πάντοτε την δυναμικότητα της φυλακής μέχρι τον Μάιο 2015. Από τον Ιούνιο του 2015, ο αριθμός αυτός φέρεται να μειώθηκε περαιτέρω για να φθάσει τους 529 κρατούμενους τον Μάρτιο του 2016.

17. Οι προσφεύγοντες εκθέτουν ότι η φυλακή διαθέτει 199 κελιά που προορίζονται να δέχονται τρεις κρατούμενους έκαστο και είναι κατανομημένα σε πέντε πτέρυγες δυναμικότητας 120 κρατουμένων εκάστης. Αυτοί αναφέρουν ότι έκαστο κελί έχει επιφάνεια 15 τετραγωνικών μέτρων και περιλαμβάνει μία γωνιά τουαλέτας, ένα κρεβάτι σε κουκέτα και ένα ατομικό κρεβάτι, όταν δε το μοιράζονται περισσότεροι από τρεις κρατούμενους, ένα ή δύο στρώματα τοποθετημένα απευθείας στο πάτωμα. Προσθέτουν ότι κάθε κελί διαθέτει ένα τραπέζι με τρεις καρέκλες, έναν κάδο απορριμμάτων και τρία μικρά ντουλάπια. Κατά την άποψή τους, η επιφάνεια που καταλαμβάνουν οι τουαλέτες και το ντους σε κάθε κελί ανέρχεται σε 4 τετραγωνικά μέτρα. Οι προσφεύγοντες αναφέρουν ότι στην επιφάνεια αυτή πρέπει να προστεθεί ο χώρος τον οποίο καταλαμβάνουν τα κρεβάτια, τα στρώματα, το τραπέζι, οι καρέκλες, τα ντουλάπια και ο κάδος. Δηλώνουν ότι ο προσωπικός χώρος εκάστου κρατουμένου σε ένα κελί όπου έχουν τοποθετηθεί τρία άτομα, αφού αφαιρεθούν οι χώροι που καταλαμβάνουν οι τουαλέτες και τα έπιπλα, ανέρχεται σε 2,15 τετραγωνικά μέτρα. Κατ' αυτούς, ο προσωπικός χώρος εκάστου κρατουμένου σε κελιά που φιλοξενούν τέσσερα

άτομα είναι 1,65 τετραγωνικά μέτρα και σε εκείνα τα οποία μοιράζονται πέντε άτομα, 1,06 τετραγωνικά μέτρα.

18. Οι προσφεύγοντες αναφέρουν ότι, από το μέσο του Μαΐου 2015, έκαστο κελί φιλοξενούσε τρεις κρατούμενους. Πριν την ημερομηνία αυτή, ο αριθμός κρατουμένων σε κάθε κελί, και ιδίως στις πτέρυγες Α και Δ, φέρεται να ήταν τέσσερις ή πέντε.

19. Οι προσφεύγοντες δηλώνουν ότι όλοι τους κρατήθηκαν σε αυτές τις δύο πτέρυγες. Αυτοί οι οποίοι αναγράφονται στο παράρτημα με τους αριθμούς 1, 2, 3, 5 και 6 εκθέτουν ότι κοιμούνταν σε ένα στρώμα τοποθετημένο απευθείας στο πάτωμα, με εξαίρεση τον προσφεύγοντα ο οποίος αναγράφεται στο παράρτημα με τον αριθμό 4, ο οποίος κοιμόταν σε κρεβάτι.

20. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν επίσης ότι η θέρμανση της φυλακής, η οποία ευρίσκεται σε ορεινή περιοχή που παρουσιάζει χαμηλές θερμοκρασίες, είναι ανεπαρκής κατά το χρονικό διάστημα από τον μήνα Οκτώβριο μέχρι την αρχή του μηνός Μαΐου.

21. Κατά την άποψή τους, το πρόβλημα της υπερπλήρωσης και της έλλειψης προσωπικού χώρου επιδεινώνεται από τους πιο κάτω παρατιθέμενους παράγοντες.

(α) απουσία τραπεζαρίας: οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ως προς τούτο ότι ήταν υποχρεωμένοι να λαμβάνουν τα γεύματά του πάνω στα κρεβάτια.

(β) ανεπαρκής ποιότητα και ποσότητα της σίτισης: οι προσφεύγοντες εκθέτουν ότι έτρωγαν φρούτα παρά πολύ σπάνια.

(γ) προβλήματα υγιεινής στην φυλακή: οι προσφεύγοντες δηλώνουν ότι τα κελιά και οι κοινόχρηστοι καθαρίζονταν από τους κρατούμενους, οι οποίοι ήταν υποχρεωμένοι να αγοράζουν οι ίδιοι τα προϊόντα καθαρισμού, δεδομένου ότι οι αρχές της φυλακής φέρονται να μην προμηθεύουν τα αναγκαία προϊόντα.

(δ) έλλειψη θέρμανσης: οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι έχει τοποθετηθεί ένα σύστημα κεντρικής θέρμανσης αλλά λειτουργεί μόνον 1-2 ώρες την ημέρα. Επιπλέον, αυτοί εκθέτουν ότι ζεστό νερό υπάρχει μόνον 20 λεπτά την ημέρα.

(ε) ανεπάρκεια ιατρικής περίθαλψης: οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι ένας ιατρός του δημοσίου νοσοκομείου των Γρεβενών επισκέπτεται την φυλακή

μία φορά την εβδομάδα. Κατ' αυτούς, πριν τον Σεπτέμβριο 2015, δεδομένου ότι ο ιατρός δεν μπορούσε να δεχθεί κρατούμενους, εξασφαλιζόταν μόνον μία ελάχιστη ιατρική υπηρεσία.

(στ) ανεπάρκεια του αριθμού των σωφρονιστικών υπαλλήλων για την διασφάλιση της ασφαλείας των χώρων κράτησης και την πρόληψη των σοβαρών ατυχημάτων σχετικών με την υγεία: οι προσφεύγοντες δηλώνουν ότι η φυλακή διαθέτει 45 φύλακες για 5 πτέρυγες και ότι οι φύλακες αυτοί εργάζονται σε εξάωρες βάρδιες, γεγονός που σημαίνει ότι στην πράξη, ένας φύλακας είναι κατ' αυτούς υπεύθυνος για εξήντα κρατούμενους.

(ζ) απουσία ψυχολογικής ή ψυχιατρικής υποστήριξης για τους κρατούμενους.

22. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι έκαστος κρατούμενος ήταν υποχρεωμένος να περνά δεκαέξι ώρες περίπου την ημέρα μέσα στο κελί του, ήτοι από τις 18:30 μέχρι τις 8:30 και από τις 11:30 μέχρι τις 14:45, ανεξάρτητα από τις ώρες εργασίας.

β) Η εκδοχή της Κυβέρνησης

23. Η Κυβέρνηση περιγράφει ως ακολούθως τις συνθήκες κράτησης στην φυλακή των Γρεβενών.

24. Αναφέρει ότι η φυλακή των Γρεβενών περιλαμβάνει συνηθισμένα κελιά τα οποία έχουν όλα τις ίδιες διαστάσεις: 15 τετραγωνικά μέτρα, από τα οποία έναν χώρο 2 τετραγωνικών μέτρων που περιέχει ένα ντους, έναν νιπτήρα και τουαλέτες. Αναφέρει ότι τα κελιά σωφρονισμού έχουν διαστάσεις 11,04 τετραγωνικών μέτρων, συμπεριλαμβανομένων και των τουαλετών, επιφανείας 2 τετραγωνικών μέτρων επίσης. Κατ' αυτήν, τα κελιά περιέχουν ένα τραπέζι, τρεις καρέκλες, τρία κρεβάτια, μία ή δύο τηλεοράσεις, έναν κάδο απορριμμάτων και τουαλέτες εφοδιασμένες με ένα νιπτήρα και ένα ντους.

25. Η Κυβέρνηση δηλώνει ότι έκαστο κελί φιλοξενεί τρία άτομα κατά μέγιστο όριο και έκαστος κρατούμενος έχει ένα κρεβάτι. Ισχυρίζεται ότι σε περιόδους κατά τις οποίες ο αριθμός των κρατουμένων αυξάνει, τοποθετούνται τέσσερις κρατούμενοι σε ορισμένα κελιά, αλλά κανείς δεν κοιμήθηκε στο πάτωμα.

Αντιθέτως, ο τέταρτος κρατούμενος κοιμόταν σε ένα πρόχειρο κρεβάτι, αποτελούμενο από στρώματα τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο.

26. Όσον αφορά τα κελιά σωφρονισμού, αυτά φιλοξενούν έναν μόνον κρατούμενο και κατ' εξαίρεση δύο. Η Κυβέρνηση αναφέρει ότι οι προσφεύγοντες οι οποίοι αναγράφονται στο παράρτημα με τους αριθμούς 2 και 3, τοποθετήθηκαν στα κελιά, μετά από αίτημά τους, για λόγους ασφαλείας.

27. Δηλώνει ότι το ζεστό νερό είναι διαθέσιμο μία ώρα το πρωί και μία ώρα το βράδυ και ότι έκαστη πτέρυγα διαθέτει δική της αυλή και δικό της χώρο επισκεπτηρίου.

28. Η Κυβέρνηση εκθέτει ότι η καθαριότητα των χώρων εξασφαλίζεται από τους ίδιους τους κρατούμενους, οι οποίοι εργάζονται υπό την επιτήρηση του προσωπικού της φυλακής. Υποστηρίζει ότι, κάθε τρεις μήνες, η διεύθυνση δημόσιας υγείας της περιοχής Γρεβενών προβαίνει σε υγειονομικό έλεγχο. Ισχυρίζεται ότι οι κουβέρτες και ο ρουχισμός των κρατουμένων πλένονται στα πλυντήρια της φυλακής και ότι απολυμάνσεις λαμβάνουν χώρα σε τακτά χρονικά διαστήματα.

29. Η Κυβέρνηση δηλώνει ότι, όσον αφορά την σίτιση των κρατουμένων, ένα εβδομαδιαίο μενού ετοιμάζεται από το συμβούλιο της φυλακής και εγκρίνεται από τον ιατρό της φυλακής. Κατά την άποψή της, η ποιότητα των γευμάτων είναι πολύ ικανοποιητική, ενώ όλα τα προϊόντα που αγοράζονται είναι τυποποιημένα και πιστοποιημένα. Προσκομίζει ως προς τούτο ένα εβδομαδιαίο μενού το οποίο προσφέρθηκε στην φυλακή μεταξύ της 17.08.2015 και της 23.08.2015.

30. Η Κυβέρνηση εκθέτει ότι ηλεκτρικές εστίες και φούρνοι μικροκυμάτων ευρίσκονται σε κάθε πτέρυγα της φυλακής προκειμένου να μπορούν οι προσφεύγοντες να ετοιμάζουν συμπληρωματικά γεύματα. Αναφέρει ότι μέσα στην φυλακή λειτουργεί ένα κατάστημα που προμηθεύει προϊόντα υγιεινής και είδη ρουχισμού και υποδήματα σε πολύ χαμηλές τιμές. Ισχυρίζεται ότι οι άποροι κρατούμενοι μπορούν να προμηθευθούν όλα αυτά τα προϊόντα, η αγορά των οποίων χρηματοδοτείται από το Δημόσιο, από την κοινωνική υπηρεσία, χάρις στις δωρεές πολιτών, εταιρειών, καθώς και της Εκκλησίας,.

31. Η Κυβέρνηση αναφέρει ότι οι επισκέψεις στον χώρο επισκεπτηρίου είναι πιο συχνές και διαρκούν περισσότερο από αυτό που προβλέπει, κατ' αυτήν, ο σωφρονιστικός κώδικας. Εκθέτει ειδικότερα ότι οι συγγενείς και οι δικηγόροι των κρατουμένων έχουν την δυνατότητα να επισκέπτονται τους τελευταίους όσο συχνά το επιθυμούν και σε χώρους οι οποίοι δεν έχουν διαχωριστικά τζάμια.

32. Κατά την άποψη της Κυβέρνησης, η φυλακή είναι εφοδιασμένη με μία αίθουσα η οποία προορίζεται να φιλοξενεί πολιτιστικές εκδηλώσεις, μία βιβλιοθήκη η οποία διαθέτει ελληνικά και ξένα βιβλία, ένα αναγνωστήριο και έναν χώρο 600 τετραγωνικών μέτρων ο οποίος φιλοξενεί το «σχολείο της δεύτερης ευκαιρίας». Η Κυβέρνηση προσθέτει ότι έκαστη πτέρυγα της φυλακής έχει αίθουσες αθλητισμού και μία αίθουσα ψυχαγωγίας.

33. Η Κυβέρνηση δηλώνει ότι η φυλακή διαθέτει έναν ιατρό, ο οποίος επισκέπτεται την φυλακή κατά τρόπο τακτικό μέσα στην εβδομάδα, καθώς και έναν ιατρό γενικής ιατρικής, έναν οδοντίατρο και έναν ψυχίατρο, οι οποίοι μεταβαίνουν εκεί δύο φορές την εβδομάδα. Υποστηρίζει, επίσης, ότι δύο ψυχολόγοι και τρεις νοσοκόμες, επικουρούμενοι από βοηθούς, είναι μονίμως παρόντες στο ιατρείο της φυλακής. Βεβαιώνει ότι, σε κατεπείγουσες περιπτώσεις, οι κρατούμενοι μεταφέρονται στο νοσοκομείο των Γρεβενών και, εν ανάγκη, στα νοσοκομεία Θεσσαλονίκης, και ότι το κόστος των ιατρικών εξετάσεων και των φαρμακευτικών αγωγών αναλαμβάνεται από την φυλακή. Προσθέτει ότι όλοι οι προσφεύγοντες εξετάσθηκαν τουλάχιστον μία φορά από τον ιατρό της φυλακής και ότι ένας ιατρικός φάκελος έχει δημιουργηθεί για έκαστο κρατούμενο.

34. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι στην φυλακή των Γρεβενών, υπάρχουν ευκαιρίες για τους κρατούμενους να εργαστούν, και, με τον τρόπο αυτό, να απασχοληθούν στην διάρκεια της ημέρας αποκτώντας δεξιότητες που θα είναι χρήσιμες μετά την απόλυσή τους. Κατά την άποψή της, όλοι οι προσφεύγοντες εργάστηκαν κατά την διάρκεια της κράτησής τους.

B. Το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο και η πρακτική

35. Για το εφαρμοστέο εν προκειμένω εθνικό δίκαιο και την πρακτική, το Δικαστήριο παραπέμπει στις αποφάσεις του *Κανάκης κατά Ελλάδας* (αριθ. 2)

(αριθ. 40146/11, 12 Δεκεμβρίου 2013), *Χανιώτης και λοιποί κατά Ελλάδα* (αριθ. 78682/14, § 54, 11 Δεκεμβρίου 2018) και *Ζαμπέλος και λοιποί κατά Ελλάδα* (αριθ. 1167/15, § 36, 17 Μαΐου 2018).

36. Ο νόμος 4322/2015 με τίτλο «Μεταρρυθμίσεις ποινικών διατάξεων, κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ' τύπου και άλλες διατάξεις», ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 27 Απριλίου 2015 στοχεύει, μεταξύ άλλων, στην αποσυμφόρηση των φυλακών και προβλέπει τις προϋποθέσεις απόλυσης των κρατουμένων οι οποίοι εκτίουν τόσο ποινές φυλάκισης όσο και ποινές κάθειρξης.

37. Σε ένα έγγραφο απευθυνθέν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης στο Κοινοβούλιο μέσα στο πλαίσιο του κοινοβουλευτικού ελέγχου και αναφερόμενο στην δυναμικότητα όλων των φυλακών μέσα στην ελληνική επικράτεια και στον αριθμό των κρατουμένων την 1^η Απριλίου 2014, εκτίθεται ότι η φυλακή των Γρεβενών φιλοξενούσε 757 κρατούμενους την ημερομηνία αυτή.

38. Ο Συνήγορος του Πολίτη είναι μία ανεξάρτητη διοικητική αρχή η οποία θεσπίστηκε από το άρθρο 103 § 9 του Συντάγματος. Δημιουργηθείσα δυνάμει του νόμου 2447/1997, η αρχή διέπεται σήμερα από τις διατάξεις του νόμου 3094/2003. Ο Συνήγορος παρεμβαίνει μεταξύ της διοίκησης και των πολιτών για την προστασία των δικαιωμάτων τους και τον σεβασμό της αρχής της νομιμότητας. Αυτός διατυπώνει συστάσεις και προτάσεις στην διοίκηση. Δεν επιβάλλει κυρώσεις και δεν μπορεί να ακυρώσει παράνομες πράξεις της διοίκησης.

Γ. Οι διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη

39. Την 1^η Ιουλίου 2013, ο Συνήγορος του Πολίτη πραγματοποίησε μία επιθεώρηση της φυλακής των Γρεβενών. Ο Συνήγορος προέβη στις ακόλουθες διαπιστώσεις: η φυλακή, η οποία είχε μία επίσημη δυναμικότητα 600 κρατουμένων, φιλοξενούσε την ημερομηνία της επιθεώρησής της 732 άτομα και είχε ήδη φιλοξενήσει 800 άτομα κατά το παρελθόν. Την ημέρα της επίσκεψής του, στην πτέρυγα Α 1, η οποία είχε είκοσι κελιά, φιλοξενούσε 103 κρατούμενους.

40. Το πιο σοβαρό πρόβλημα ήταν η υπερπλήρωση: οι υπεράριθμοι κρατούμενοι κοιμούνταν σε στρώματα τοποθετημένα στο δάπεδο, τα κελιά σωφρονισμού καθώς και το κελί υποδοχής των νεοεισερχομένων είχαν μετατραπεί σε κανονικούς χώρους κράτησης και δέκα κελιά σωφρονισμού φιλοξενούσαν τριάντα κρατούμενους ενώ αυτοί δεν εξέτιαν πειθαρχική ποινή (για περισσότερες λεπτομέρειες, βλέπε την πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Χανιώτης και λοιποί κατά Ελλάδας*, §§ 56-66).

ΑΙΤΙΑΣΕΙΣ

41. Επικαλούμενοι το άρθρο 3 της Σύμβασης, οι προσφεύγοντες παραπονούνται για τις συνθήκες κράτησής τους στην φυλακή των Γρεβενών.

42. Επικαλούμενοι το άρθρο 13 της Σύμβασης, αυτοί παραπονούνται για την έλλειψη ενός πραγματικού ενδίκου μέσου για να καταγγείλουν τις συνθήκες κράτησής τους.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΟΜΟ

A. Επί της επικαλούμενης παραβίασης του άρθρου 3 της Σύμβασης

43. Επικαλούμενοι το άρθρο 3 της Σύμβασης, οι προσφεύγοντες παραπονούνται για τις συνθήκες υπό τις οποίες αυτοί κρατούνταν στην φυλακή των Γρεβενών. Η διάταξη αυτή είναι διατυπωμένη ως εξής:

«Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθή εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχείρισιν απανθρώπους ή εξευτελιστικές.»

1. Τα επιχειρήματα των διαδίκων

44. Η Κυβέρνηση παραπέμπει στην εκδοχή του όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης μέσα στην φυλακή. Κατά την άποψή της, ο προσωπικός χώρος που ήταν διαθέσιμο για έκαστο κρατούμενο ανερχόταν σε 4,33 τετραγωνικά μέτρα. Η Κυβέρνηση εκτιμά ότι οι ισχυρισμοί των προσφευγόντων όσον αφορά τις συνθήκες κράτησής τους είναι προδήλως αβάσιμοι και παραπέμπει ως προς τούτο την απόφαση *Κωνσταντινόπουλος και λοιποί κατά Ελλάδας* (αριθ. 69781/13, 28 Ιανουαρίου 2016), στην οποία το Δικαστήριο είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι

οι συνθήκες κράτησης στην φυλακή των Γρεβενών δεν ήταν αντίθετες προς το άρθρο 3 της Σύμβασης. Προσθέτει ότι οι διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη είχαν ληφθεί υπόψη μέσα στο πλαίσιο της πιο πάνω αναφερόμενης υπόθεσης *Κωνσταντινόπουλος και λοιποί* και το Δικαστήριο δεν είχε καταλήξει στο συμπέρασμα της παραβίασης του άρθρου 3 της Σύμβασης. Υποστηρίζει ότι, ακόμη και αν υποθεθεί ότι οι συνθήκες κράτησης μέσα στην φυλακή των Γρεβενών δεν μπορούν να θεωρηθούν ως απόλυτα ικανοποιητικές, αυτές δεν υπερβαίνουν το όριο της βαρύτητας που καθιστά την μεταχείριση των κρατουμένων απάνθρωπη ή εξευτελιστική με την έννοια του άρθρου 3 της Σύμβασης.

45. Οι προσφεύγοντες παραπέμπουν στην δική τους εκδοχή για τις συνθήκες κράτησης μέσα στην φυλακή των Γρεβενών. Επικαλούνται επίσης τις διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη στην έκθεσή του της 16 Δεκεμβρίου 2013 σχετικά με την κατάσταση μέσα στην φυλακή. Εκθέτουν ότι, εν γένει, ο προσωπικός χώρος για έκαστο κρατούμενο ήταν λιγότερο από 3 τετραγωνικά μέτρα μέσα σε κελιά όπου διέμεναν τρεις, τέσσερις ή πέντε κρατούμενοι και ισχυρίζονται ότι η κατάσταση κράτησής τους ήταν όμοια. Επικαλούνται ως προς τούτο την έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη, σύμφωνα με την οποία η πτέρυγα Α 1 φιλοξενούσε 103 κρατούμενους τον Ιούλιο 2013 και με τον τρόπο αυτό έξι κρατούμενοι τοποθετήθηκαν σε τρία κελιά, τα δε απομένοντα κελιά φιλοξενούσαν πέντε κρατούμενους. Επίσης, οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι όλοι τους, με εξαίρεση εκείνον ο οποίος αναγράφεται στο παράρτημα με τον αριθμό 4, κοιμούνταν σε ένα στρώμα τοποθετημένο στο έδαφος και ότι όλοι τους ήταν τοποθετημένοι μαζί με τρεις ή τέσσερις κρατούμενους στο ίδιο κελί.

2. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

α) Γενικές αρχές

46. Όσον αφορά τις γενικές αρχές της εφαρμογής του άρθρου 3 της Σύμβασης σε υποθέσεις οι οποίες θέτουν ζητήματα παρόμοια με εκείνα που τίθενται από την παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο παραπέμπει στην σχετική νομολογία του (*Muršić κατά Κροατίας* [GC], αριθ. 7334/13, § 96-141, 20 Οκτωβρίου 2016).

β) Εφαρμογή των αρχών αυτών στην παρούσα υπόθεση

47. Το Δικαστήριο σημειώνει εξ αρχής ότι οι προσφεύγοντες παραπονούνται επίσης για την ανεπάρκεια του αριθμού των σωφρονιστικών υπαλλήλων και για την έλλειψη ιατρικής περίθαλψης μέσα στην φυλακή. Ως προς τούτο, εκτιμά ότι οι αιτιάσεις των προσφευγόντων συνιστούν δηλώσεις διατυπωμένες κατά τρόπο αόριστο και αφηρημένο. Εξάλλου, σημειώνει ότι οι ενδιαφερόμενοι δεν παρέχουν οποιοδήποτε στοιχείο το οποίο να αφορά την κατάσταση της υγείας τους ή τα ιατρικά προβλήματα που θα μπορούσαν να τους θίξουν προσωπικά και ότι ούτε εκθέτουν κατά τρόπο σαφή και τεκμηριωμένο μία έλλειψη επιμέλειας η οποία να επιδείχθηκε από τις αρχές ενώπιον τους (*Štrucl και λοιποί κατά Σλοβενίας*, αριθ. 5903/10 και 2 άλλες, § 67, 20 Οκτωβρίου 2011, και *Valeriy Samoïlov κατά Ρωσίας*, αριθ. 57541/09, § 80, 24 Ιανουαρίου 2012). Εν απουσία οποιουδήποτε συγκεκριμένου ισχυρισμού εκ μέρους των προσφευγόντων, το Δικαστήριο δεν θα λάβει υπόψη αυτό το τμήμα της αιτίας προκειμένου να αξιολογήσει εκείνο που αφορά τις συνθήκες κράτησής τους (πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Ζαμπέλος και λοιποί*, § 77).

48. Στρεφόμενο προς τις συνθήκες κράτησης των προσφευγόντων στην φυλακή των Γρεβενών, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι θέσεις των διαδίκων αποκλίνουν σημαντικά από πολλές πλευρές.

49. Όσον αφορά τον ισχυρισμό της υπερπλήρωσης, σημειώνει ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία τα οποία παρασχέθηκαν από τον Συνήγορο του Πολίτη, η φυλακή των Γρεβενών φιλοξενούσε 732 άτομα την 1^η Ιουλίου 2013 και είχε ήδη φιλοξενήσει 800 άτομα κατά το παρελθόν ενώ η επίσημη δυναμικότητά της είναι 597 κρατουμένων (πιο πάνω παράγραφος 16). Επίσης, σύμφωνα με το έγγραφο το οποίο έχει εκδοθεί από την διεύθυνση της φυλακής των Γρεβενών προς την Κυβέρνηση, η φυλακή φιλοξενούσε 786 κρατούμενους στις 30 Οκτωβρίου 2013. Το Δικαστήριο σημειώνει επίσης ότι, από το έγγραφο το οποίο απηύθυνε το Υπουργείο Δικαιοσύνης στο Κοινοβούλιο μέσα στο πλαίσιο του κοινοβουλευτικού ελέγχου προκύπτει ότι ο αριθμός των κρατουμένων την 1^η Απριλίου 2014 μέσα στην φυλακή αυτήν ανερχόταν σε 757. Το Δικαστήριο

σημειώνει επίσης ότι η Κυβέρνηση δεν παρουσιάζει παρατηρήσεις επί αυτού του σημείου των σχολίων.

50. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, στην παρούσα προσφυγή, όλοι οι προσφεύγοντες είχαν τοποθετηθεί ή ευρίσκονταν ήδη στην φυλακή των Γρεβενών τις ημερομηνίες κατά τις οποίες υπήρχε πράγματι μία υπερπλήρωση όπως περιγράφεται πιο πάνω: ένας προσφεύγων εισήλθε το 2009, ένας το 2012, τρεις το 2013 και ένας το 2014. Εκτιμά ότι είναι επομένως πολύ πιθανόν ότι, στην διάρκεια των ετών κατά τα οποία ο αριθμός των κρατουμένων ανά κελί ήταν μεγαλύτερος των τριών, η πλειοψηφία των προσφευγόντων, με εξαίρεση σύμφωνα με τις δικές τους παρατηρήσεις εκείνου ο οποίος αναγράφεται στο παράρτημα με τον αριθμό 4, ήταν υποχρεωμένοι να κοιμούνται στο δάπεδο, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι έκαστο κελί ήταν εφοδιασμένο με τρία μόνον κρεβάτια.

51. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, κατά τα λεγόμενα των προσφευγόντων, ο διαθέσιμος προσωπικός χώρος για έκαστο από αυτούς, μετά από αφαίρεση του χώρου των 4 τετραγωνικών μέτρων ο οποίος καταλαμβάνόταν από τις τουαλέτες και εκείνου ο οποίος καταλαμβάνόταν από τα έπιπλα, ήταν μεταξύ 2,15 και 1,06 τετραγωνικών μέτρων.

52. Το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη εξάλλου ότι, κατά την άποψη της Κυβέρνησης, ο προσωπικός χώρος εκάστου κρατουμένου μέσα στα κελιά επιφανείας 15 τετραγωνικών μέτρων μετά από αφαίρεση του χώρου των 2 τετραγωνικών μέτρων που κατελάμβαναν οι τουαλέτες, ανερχόταν σε 4,33 τετραγωνικά μέτρα, και ότι κάθε κελί φιλοξενούσε τρία άτομα και κατ' εξαίρεση τέσσερα.

53. Το Δικαστήριο σημειώνει ως προς τούτο ότι η Κυβέρνηση δεν παρέχει στοιχεία σχετικά με τον ακριβή αριθμό των κρατουμένων που φιλοξενούνταν στα κελιά μέσα στα οποία είχαν τοποθετηθεί οι προσφεύγοντες.

54. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι διάδικοι συμφωνούν στην θέση ότι το εμβαδόν των κελιών ήταν 15 τετραγωνικά μέτρα. Εν τούτοις, σημειώνει ότι οι θέσεις τους αποκλίνουν ως προς τις διαστάσεις της επιφανείας που καταλαμβάνόταν από τις τουαλέτες και ως προς τον τρόπο υπολογισμού του

προσωπικού χώρου εκάστου κρατούμενου. Ωε προς τούτο, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, στην απόφασή του (πιο πάνω αναφερομένη απόφαση *Muršić*, § 114) έκρινε ότι η επιφάνεια που καταλαμβάνόταν από τις τουαλέτες δεν έπρεπε να συμπεριλαμβάνεται στον υπολογισμό της επιφανείας του προσωπικού χώρου ο οποίος παραχωρήθηκε σε έναν κρατούμενο φιλοξενούμενο σε ομαδικό κελί, σε αντίθεση προς τον χώρο ο οποίος καταλαμβάνόταν από τα έπιπλα.

55. Όσον αφορά την παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, στις αποφάσεις του *Κουρέας και λοιποί κατά Ελλάδα* (αριθ. 30030/15, § 68, 18 Ιανουαρίου 2018) και (πιο πάνω αναφερομένη απόφαση *Κωνσταντινόπουλος*, § 46), οι οποίες αφορούσαν επίσης τις συνθήκες κράτησης στην φυλακή των Γρεβενών, είχε δεχθεί, βασιζόμενο στις παρατηρήσεις των διαδίκων, ότι είχε αποδειχθεί ότι η επιφάνεια εκάστου κελιού της φυλακής αυτής, μετά από αφαίρεση του χώρου που καταλαμβάνόταν από τις τουαλέτες, ήταν από 12 έως 13 τετραγωνικά μέτρα. Το Δικαστήριο κρίνει ότι η διαπίστωση αυτή έχει εφαρμογή και στην παρούσα υπόθεση.

56. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι προσφεύγοντες παραπονούνται διότι τοποθετήθηκαν κατά την διάρκεια της κράτησής τους σε κελιά που φιλοξενούσαν πέντε κρατούμενους. Σημειώνει επίσης ότι, μέσα στην προσφυγή, αυτοί ισχυρίζονται ότι τοποθετήθηκαν μέσα σε κελιά που είχαν εμβαδόν 8 ή 10 τετραγωνικών μέτρων. Εν τούτοις, στις παρατηρήσεις τους, αυτοί παραδέχονται ότι τα κελιά είχαν εμβαδόν 15 τετραγωνικών μέτρων, γεγονός που βεβαιώνεται επίσης από την Κυβέρνηση. Η απόκλιση αυτή δεν επιτρέπει στο Δικαστήριο να ελέγξει την ακρίβεια του ισχυρισμού των προσφευγόντων όσον αφορά τον προσωπικό χώρο τους στην φυλακή των Γρεβενών.

57. Όσον αφορά τον ισχυρισμό των προσφευγόντων, σύμφωνα με τον οποίο αυτοί κρατούνταν, πριν τον Μάιο 2015, μέσα σε κελιά που μοιράζονται τέσσερα άτομα, το Δικαστήριο θεωρεί, όπως έχει σημειώσει στις αποφάσεις *Κουρέας* (πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση, § 68) και *Κωνσταντινόπουλος* (πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση, § 46), ότι, ακόμη και αν έκαστο κελί των 12 έως 13 τετραγωνικών μέτρων, χωρίς να υπολογίζεται ο χώρος που καταλαμβάνόταν από τις εγκαταστάσεις υγιεινής, φιλοξενούσε μονίμως τέσσερις κρατούμενους, ο

προσωπικός χώρος εκάστου κρατουμένου ανερχόταν σε 3 τετραγωνικά μέτρα, το οποίο αντιστοιχούσε στις απαιτήσεις που έχουν οριστεί από την νομολογία του.

58. Όσον αφορά τους προσφεύγοντες οι οποίοι αναγράφονται στο παράρτημα με τους αριθμούς 2 και 3 και είχαν τοποθετηθεί σε κελιά σωφρονισμού, το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη τα στοιχεία που παρασχέθηκαν από την Κυβέρνηση και δεν αμφισβητήθηκαν από τους προσφεύγοντες και τα οποία αναφέρουν ότι το εν λόγω κελί φιλοξενούσε έναν ή κατ' εξαίρεση δύο άτομα και είχε εμβαδόν 11,04 τετραγωνικά μέτρα. Εξ αυτού έπεται ότι ο προσωπικός χώρος ανερχόταν σε περισσότερο από 3 τετραγωνικά μέτρα, το οποίο αντιστοιχούσε στις απαιτήσεις που έχουν οριστεί από την νομολογία του. Τούτο επιβεβαιώνεται, επίσης, από την Έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη (πιο πάνω παράγραφος § 40).

59. Όσον αφορά τις γενικές συνθήκες μέσα στα κελιά σωφρονισμού της εν λόγω φυλακής, το Δικαστήριο παραπέμπει στην απόφασή του *Kalandia κατά Ελλάδας* (αριθ. 48684/15, § 72, 6 Οκτωβρίου 2016). Υπενθυμίζει ότι έχει ήδη καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι συνθήκες μέσα σε αυτά φαίνονται λογικές ως προς τις απαιτήσεις του άρθρου 3 της Σύμβασης.

60. Το Δικαστήριο θα ενσκήψει συνεπώς στις άλλες πτυχές των συνθηκών της κράτησης, οι οποίες μνημονεύονται στην πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Muršić*, προκειμένου να αξιολογηθεί η συμβατότητά τους με το άρθρο 3 της Σύμβασης εν προκειμένω. Θα καθορίσει ειδικότερα αν η ελευθερία κυκλοφορίας των προσφευγόντων ήταν επαρκής και αν αυτοί απολάμβαναν επαρκών δραστηριοτήτων εκτός κελιού και θα εξετάσει το ζήτημα της υγιεινής και της σίτισης μέσα στην φυλακή, πτυχές για τις οποίες οι ενδιαφερόμενοι παραπονούνται με τις παρατηρήσεις τους. Ως προς τούτο, παρατηρεί ότι οι τελευταίοι παραπονούνται σχετικώς κατά τρόπο γενικό, χωρίς να παρέχουν συγκεκριμένα στοιχεία επί των πτυχών της κράτησής τους.

61. Το Δικαστήριο σημειώνει εξ αρχής ότι οι προσφεύγοντες εκθέτουν ότι όλοι τους, με εξαίρεση του προσφεύγοντος ο οποίος αναγράφεται στο παράρτημα με το αριθμό 4, υποχρεώθηκαν να κοιμούνται σε ένα στρώμα τοποθετημένο απευθείας στο δάπεδο. Εκτιμά ότι, ακόμη και αν υποτεθεί ότι οι ενδιαφερόμενοι προσφεύγοντες ήταν υποχρεωμένοι να κοιμηθούν πάνω σε στρώματα

τοποθετημένα απευθείας στο δάπεδο και όχι πάνω σε κρεβάτια, η συνθήκη αυτή δεν επαρκεί αφ' εαυτής για να εξαχθεί το συμπέρασμα της παραβίασης του άρθρου 3 της Σύμβασης.

62. Όσον αφορά την ελευθερία της κυκλοφορίας και τις εκτός κελιού δραστηριότητες, το Δικαστήριο λαμβάνει ιδίως υπόψη την λεπτομερή περιγραφή εκ μέρους της Κυβέρνησης σχετικά με τον αθλητισμό, την εργασία και την μόρφωση. Ως προς τούτο, σημειώνει ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία τα οποία παρασχέθηκαν από την Κυβέρνηση, όλοι οι προσφεύγοντες εργάστηκαν κατά την διάρκεια της κράτησής τους. Παρατηρεί ότι, από την πλευρά τους, οι προσφεύγοντες παραπονέθηκαν με όρους γενικούς ότι υποχρεώνονταν να παραμένουν στα κελιά τους δεκαέξι ώρες την ημέρα.

63. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο εκτιμά ότι δεν θα μπορούσε να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι προσφεύγοντες ήταν περιορισμένοι μέσα στα κελιά τους επί ένα σημαντικό τμήμα της ημέρας χωρίς την παραμικρή δραστηριότητα, και τούτο πολύ περισσότερο καθώς από τις παρατηρήσεις της Κυβέρνησης προκύπτει ότι η φυλακή των Γρεβενών προσέφερε δυνατότητες απασχόλησης, για παράδειγμα βλέποντας τηλεόραση ή διαβάζοντας βιβλία δανεικά από την βιβλιοθήκη (βλέπε επίσης την πιο πάνω απόφαση *Muršić*, § 162). Κατά την εκτίμησή του, από αυτό προκύπτει ότι η ελευθερία της κυκλοφορίας εκτός των κελιών τους και οι δυνατότητες απασχόλησης που προσφέρονταν στους κρατούμενους στην φυλακή των Γρεβενών συνιστούν στοιχεία τα οποία αμβλύνουν σε σημαντικό βαθμό τις δυσκολίες οι οποίες συνδέονται με την έλλειψη προσωπικού χώρου που οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι υπέστησαν.

64. Όσον αφορά την σίτιση μέσα στην φυλακή των Γρεβενών, το Δικαστήριο θεωρεί αξιόπιστη στην θέση της Κυβέρνησης σύμφωνα με την οποία τα γεύματα που προσφέρονται είναι ισορροπημένα και έχουν ποικιλία: θεωρεί ότι τούτο προκύπτει από το εβδομαδιαίο μενού που του προσκομίστηκε από την Κυβέρνηση. Λαμβάνει επίσης υπόψη το γεγονός ότι οι κρατούμενοι είχαν στην διάθεσή τους ηλεκτρικές εστίες και φούρνους μικροκυμάτων προκειμένου να ετοιμάζουν συμπληρωματικά γεύματα.

65. Όσον αφορά την υγιεινή μέσα στην φυλακή, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, κάθε τρεις μήνες, η διεύθυνση δημόσιας υγείας της περιοχής των Γρεβενών προβαίνει σε υγειονομικό έλεγχο και ότι απολυμάνσεις και μυοκτονίες λαμβάνουν επίσης χώρα σε τακτά χρονικά διαστήματα.

66. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει ήδη καταλήξει στο συμπέρασμα της μη παραβίασης του άρθρου 3 της Σύμβασης όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης στην φυλακή των Γρεβενών για χρονικά διαστήματα παρόμοια με αυτά της παρούσας υπόθεσης. Ειδικότερα, στις πιο πάνω αναφερόμενες υποθέσεις *Κωνσταντινόπουλος και Κουρέας*, κατέληξε στο συμπέρασμα της μη παραβίασης του άρθρου 3 της Σύμβασης λαμβανομένων υπόψη των γενικών συνθηκών κράτησης στην φυλακή των Γρεβενών και δεδομένου ότι οι προσφεύγοντες παρέλειψαν να εξατομικεύσουν τις περιπτώσεις τους και να διευκρινίσουν αν οι επικαλούμενες ελλείψεις τους έθιξαν πραγματικά.

67. Συνοπτικά, το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι προσφεύγοντες, όπως και οι προσφεύγοντες στις πιο πάνω αναφερόμενες υποθέσεις *Κωνσταντινόπουλος και λοιποί* και *Κουρέας*, αν και αναφέρουν τις γενικές συνθήκες κράτησης στην φυλακή των Γρεβενών, δεν διευκρινίζουν αν οι ίδιοι πράγματι υπέφεραν εξαιτίας αυτών.

68. Επιπρόσθετα, στην πιο πάνω αναφερόμενη υπόθεση *Χανιώτης*, το Δικαστήριο κήρυξε την αιτίαση ως προς τις συνθήκες κράτησης στην φυλακή των Γρεβενών για χρονικά διαστήματα παρόμοια με εκείνα της παρούσας υπόθεσης, προδήλως αβάσιμη, στηριζόμενο στις πιο πάνω αναφερόμενες υποθέσεις *Κωνσταντινόπουλος και λοιποί* και *Κουρέας*.

69. Λαμβανομένων υπόψη των όσων εκτίθενται πιο πάνω, το Δικαστήριο δεν μπορεί να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι γενικές συνθήκες κράτησης των πιο πάνω αναφερομένων προσφευγόντων υπερέβαιναν τον αναπόφευκτο βαθμό ταλαιπωρίας ο οποίος είναι σύμφυτος με την κράτηση και ότι αυτές συνιστούσαν εξευτελιστική μεταχείριση.

70. Κατά συνέπεια, εκτιμά ότι η αιτίαση αυτή είναι προδήλως αβάσιμη και πρέπει να απορριφθεί, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 35 §§ 3 α) και 4 της Σύμβασης.

B. Επί της επικαλούμενης παραβίασης του άρθρου 13 της Σύμβασης

71. Επικαλούμενοι το άρθρο 13 της Σύμβασης, οι προσφεύγοντες παραπονούνται διότι δεν διέθεταν στο εθνικό δίκαιο κάποιο πραγματικό ένδικο βοήθημα για να καταγγείλουν τις συνθήκες κράτησής τους. Η διάταξη αυτή είναι διατυπωμένη ως εξής:

«Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη (...) Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερίες παρεβιάσθησαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίασις διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων των.»

72. Οι προσφεύγοντες επικαλούνται τις σχετικές αποφάσεις του Δικαστηρίου, μεταξύ των οποίων και τις *Niazai και λοιποί κατά Ελλάδα*ς (αριθ. 36673/13, 25 Ιουνίου 2015), και *Lutanyuk κατά Ελλάδα*ς (αριθ. 60362/13, 25 Ιουνίου 2015). Εκτιμούν συνεπώς ότι η προσφυγή στο συμβούλιο ή στον επόπτη εισαγγελέα της φυλακής για να παραπονεθούν σχετικά με τις συνθήκες κράτησής τους δεν θα συνιστούσε πραγματική προσφυγή.

73. Η Κυβέρνηση αμφισβητεί την θέση αυτή. Κατά την άποψή της, οι προσφεύγοντες δεν έχουν μία «υπερασπίσιμη αιτίαση» υπό το πρίσμα του άρθρου 3 της Σύμβασης και συνεπώς αυτοί δεν μπορούν να επικαλεστούν το άρθρο 13. Επικουρικός, αναφέρει ότι η προσφυγή ενώπιον του συμβουλίου της φυλακής, η οποία προβλέπεται από το άρθρο 6 του σωφρονιστικού κώδικα, συνιστά ένα πραγματικό ένδικο βοήθημα το οποίο οι προσφεύγοντες θα μπορούσαν να είχαν ασκήσει προκειμένου να επιτύχουν την θεραπεία των συνθηκών κράτησης που εκτιμούσαν κακές. Η Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι, κατά τα λοιπά, η προσφυγή στον εισαγγελέα επόπτη της φυλακής, η οποία προβλέπεται από το άρθρο 572 του κώδικα ποινικής δικονομίας, επιτρέπει στους κρατούμενους να εγείρουν ζητήματα σχετικά με την υγιεινή, με την ιατρική περίθαλψη, με την σίτιση και με τις επαφές με την οικογένεια. Αναφέρει ότι οι προσφεύγοντες δεν κατέθεσαν εν τούτοις κανένα έγγραφο αίτημα ενώπιον του εισαγγελέως ή του συμβουλίου της φυλακής, με εξαίρεση τον προσφεύγοντα ο οποίος αναγράφεται στο παράρτημα

με τον αριθμό 3, και ότι δεν διατύπωσαν παρά μόνον προφορικά αιτήματα σχετιζόμενα ιδίως με ζητήματα εργασίας και αδείας εξόδου. Προσθέτει ότι η διεύθυνση της φυλακής απάντησε στα αιτήματα αυτά με προσωπικές ακροάσεις.

74. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι δεν είναι αναγκαίο να αποφανθεί επί της ένστασης μη εξάντλησης των ενδίκων βοηθημάτων η οποία προβλήθηκε από την Κυβέρνηση, διότι θεωρεί ότι η αιτίαση βάσει του άρθρου 13 είναι απαράδεκτη εν προκειμένω για τους ακόλουθους λόγους.

75. Υπενθυμίζει ότι το άρθρο 13 της Σύμβασης ερμηνεύθηκε ότι δεν απαιτεί ένα ένδικο βοήθημα στο εθνικό δίκαιο παρά μόνον όταν πρόκειται περί αιτιάσεων οι οποίες μπορούν να θεωρηθούν «υπερασπίσιμες» σύμφωνα με την Σύμβαση (βλέπε, μεταξύ άλλων, *Boyle και Rice κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 21 Ιουνίου 1998, § 52, série A no. 131).

76. Λαμβάνοντας υπόψη όσα εκτίθενται πιο πάνω, και ιδίως το γεγονός ότι οι αιτιάσεις των προσφευγόντων όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης στην φυλακή των Γρεβενών (πιο πάνω παράγραφοι 47-71) κηρύχθηκαν προδήλως αβάσιμες, το Δικαστήριο εκτιμά ότι οι προσφεύγοντες δεν έχουν υπερασπίσιμη αιτίαση (βλέπε, *mutatis mutandis*, *Πάσσαρης κατά Ελλάδας* (déc.), αριθ. 5334/07, 24 Σεπτεμβρίου 2009).

77. Έπεται ότι αυτό το τμήμα της προσφυγής είναι ασύμβατο καθ' ύλην (*ratione materiae*) προς τις διατάξεις της Σύμβασης με την έννοια του άρθρου 35 § 3 α) και ότι πρέπει να απορριφθεί κατ' εφαρμογή του άρθρου 34 § 4.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο, ομόφωνα,

Κηρύσσει την προσφυγή απαράδεκτη.

Συντάχθηκε στα γαλλικά και στην συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 21 Οκτωβρίου 2021.

(υπογραφή)

Attila Teplán,

Τελών χρέη αναπληρωτή γραμματέως

(υπογραφή)

Krzysztof Wojtyczek

Πρόεδρος

ΑΠΟΦΑΣΗ (DECISION) ARFAN ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Αριθ.	Όνομα ΕΠΩΝΥΜΟ	Έτος γέννησης/ καταχώρισης	Υπηκοότητα	Περίοδοι κράτησης στην φυλακή των Γρεβενών
1.	Mohamad ARFAN	1980	Πακιστανική	13.08.2012 – 07.10.2015
2.	Στυλιανός ΔΟΥΡΜΟΥΣΗΣ	1966	Ελληνική	29.05.2013 – 22.10.2015
3.	Γεώργιος ΚΑΚΑΛΗΣ	1974	Ελληνική	19.10.2009 – 25.11.2015
4.	Γεώργιος ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗΣ	1979	Ελληνική	18.12.2014 – 24.09.2015
5.	Κωνσταντίνος ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ	1965	Ελληνική	11.07.2013 -
6.	Afrim TOTRAKU	1971	Αλβανική	12.08.2013 -

Επίσημη μετάφραση του συνημμένου εγγράφου από την γαλλική γλώσσα.

Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 2021

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ & ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

A.M. 113 ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

[ΥΑ 34908/2021 (ΦΕΚ 3149/Β/19.7.2021)]

Στουρνάρη 5 – Αθήνα 10683. Τηλ. +302103837096 – E-mail: apetrout@otenet.gr